
KÜRESELLEŞME VE GÜÇLÜ MERKEZ DIŞINDA KALAN ÜLKELERDE MODERNLEŞME VE DEVLET SORUNU: Yabancılaşmış Güç Olarak Devletin Sürekliliği

---

Oya YAĞCI * Hitit Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmada temel olarak küreselleşmenin iktisadi mantığının yarattığı merkezileşme eğilimi içinde devletin konumu ortaya konacaktır. Küreselleşme teorisi pek çok açıdan ve özellikle yereli yeniden kurgulama açısından geç kapitalist dönemde güçlü bir merkezileşme ve standardizasyon eğilimini açığa vurmaktadır. Bu çerçevede Batı ile dünyanın geri kalanı arasında mevcut farklılıkları aşındırma yönünde yeni bir küresel söylem inşası söz konusudur. Söz konusu standardizasyonun gerçekleşme biçimi ise kapitalizm ile liberal demokrasi arasında kurulan organik bağın piyasa aracılığıyla dünya ölçeğinde yaygınlaşma eğilimidir. Siyasetin ekonomiden, devletin sivil toplumdan kesin bir biçimde ayrıştırıldığı kapitalist devlet modelinin ideolojik içeriği, 1990'lardan itibaren kültüralist siyasete egemen olan yeni muhafazakarlık ile güçlenmiştir. Devletin toplumsal ilişkiler temelinde ve tarihsel olarak tanımlandığı Marksist devlet tartışmaları, devletin uluslararası bir aktör olarak özerkliğinin abartıldığını ortaya koysa da, yeni liberal devletin, ekonomik alandaki rolünün güçlendiği tespitini yapmaktadır. Yeni muhafazakarlığın güçsüz ülkelere hedef olarak dayattığı yeni demokratikleşme stratejisi, ekonomik entegrasyon çerçevesinde gerçekleşen globalleşme ile eş zamanlı olarak işlemektedir. Bu süreç ayırt edici bir bi-

---

* Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

çimde, kültürel çoğulculuk ve çoğulcu demokrasinin koşulu olarak, hukuk devleti ve yurttaşlık standartları temelinde, kapitalist uluslararası devlet sisteminde yerelin standardizasyonunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kavramlar: Yeni muhafazakarlık, Küreselleşme, Ulus Devlet, Standardizasyon

GİRİŞ

Global kapitalizmin 1980'lerden itibaren yeni muhafazakar ideoloji çerçevesinde belirlenen gelişimi, Jameson'un kavramlaştırmasıyla "Geç kapitalizmin kültürel mantığı"¹ olarak postmodernizmin, merkezi parçalayan kültürel-çoğul(cu) temalarına karşıt bir yönde, ekonominin merkezileşen yönetimini ve devletin giderek artan düzenleyici rolünü açığa çıkarmaktadır. Söz konusu merkezileşmenin zemininin tartışıldığı alan ekonomik entegrasyon modelleri çerçevesinde ortaya çıkan hukuksal düzenlemeler aracılığı ile güçlenen yürütme ve siyasetin giderek uzmanlaşan içeriğidir. 1980'lerden itibaren liberal demokrasilerde yürütmenin güçlendirilmesi ve yeni muhafazakar ideolojinin "etkin" devlet iddiaları, ulus devleti yeniden siyaset teorisinin tartışma merkezine taşımıştır. Devletin ulus altı ve ulus üstü egemenlik aşımının kapsamı ve niteliği tartışmalı hale gelirken, devletin Ne'liği sorunu da tüm bu tartışmaların temelinde oturmuştur. Ulus devletine ilişkin tartışmalarda ortaya konan bir başka boyut ise gelişmiş Batı'lı ülkelerde tarihsel bir model olarak devletin yapısal özellikleri ile güçsüz ya da gelişmekte olan ülkelerin devlet yapıları arasındaki farkın belirleyiciliğidir. Sorunun bir boyutunu, Marksist yaklaşımın ortaya koyduğu, Batı'lı model dışında devletin kapitalist örgütlenişinde siyaset ve ekonominin ve dolayısıyla devlet ve sivil toplumun ayrışma modelinin evrensel olmadığı kavrayışı oluşturmaktadır.

Güçsüz ülkelerin yeni demokratikleşme hamlelerinde baskın olan model liberal modeldir. Kapitalizm ve demokrasiyi özdeş kılan bu model, ekonomik entegrasyona ek olarak, yeni iletişim teknolojileri, ticaret-dağıtım, mal-hizmet-sermaye dolaşımı gibi faktörlerin belirleyiciliğinde gerçekleşmektedir.

Bu çerçevede yeni muhafazakar ekonomik mantığın merkezileşme eğilimine karşılık, kültürel çeşitliliğe yaptığı vurgunun güçsüz ülkelerde devleti inşa ve yeniden inşa süreçlerinde oynadığı paradoksal rolün ortaya konması, ideolojilerin sonuna ilişkin iddiaların da ne denli tartışmaya açık ol-

¹ Fredric Jameson, Çev: Nuri Plümer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994.

duğunu gösterir niteliktedir. ABD kaynaklı yeni muhafazakar ideolojinin savunduğu küçük devlet, büyük ölçüde, toplumsal ve siyasal tüm sorumluluklarından arındırılmış militarist devlet modeli ile örtüşmektedir. Yücelttiği sivil toplum ise büyük ölçüde piyasanın zorunluluklarını topluma dayatan, oldukça parçalı alt kimlikleri "kapsayan" ve örgütlenme açısından sermaye ve toplum arasındaki eşitsizliğe kör bir yapı sergilemektedir (Güler, 2003; Wood, 2003).

Globalleşmenin bir başka başat aktörü olan çokuluslu şirketler ve bu şirketlerin gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler açısından devletle olan ilişkileri ve oynadıkları rol, küreselleşmenin dayattığı karşılıklı bağımlılıklar açısından belirleyicidir. Ancak söz konusu bağımlılıklar demokratik bir eğilimden çok, yereli ya da bölgesel farklılıkları zayıflatan ve bölgeler arası eşitsizliği derinleştiren bir ivmeye sahiptir. Globalleşmenin temel taşıyıcı aktörleri olarak çokuluslu şirketlerin ve ulus üstü anlaşma ve birliklerin ulus devleti aşındırdığı iddiasını sağlıklı bir biçimde değerlendirmenin koşulu ise "Gelişmiş ve geri kalmış kapitalist ülkelerin birbirlerinden ayrı değerlendirilmesi gereği"ni ortaya koymaktadır (Magdoff, 2006: 222). Bu durumda, post-modern kültüralist siyasetin göz ardı ettiği siyasetin ekonomiden ayrıldığı süreçlerin küresel ölçekte eşitsizlikleri derinleştirdiği ileri sürülebilir.

Devletin egemenlik sorunu güncelliğini korumakla birlikte siyasi sınırlar içinde ve ötesinde ekonomik politikalar aracılığı ile gücünü arttırdığı ileri sürülebilir. Sorun merkez ülkelerin sorunu olmaktan çok, modernleşme-devletleşme ilişkisi bağlamında geri kalmış ya da doğru bir ifadeyle güçsüz ülkeler açısından önemlidir. Devletin 'ne'liği sorunu ekseninde yürütülen tartışmaların ortaya koyduğu gerçek ise ideolojilerin sapaşğlam yerinde durduğu ve özellikle "Güçsüz" ülkelerin siyasal örgütlenme modelleri açısından tek ideolojik egemenliğe doğru eğilimlerin belirginleştiği gözlenmektedir.

Güçsüz ülkelere önerilen devlet inşa modellerine model aktarımının temelinde, sivil toplum ve farklılaşmaya yapılan vurgu vardır. Devletin hukukla güçlendirilmesi ve toplumla kurduğu ilişkinin yurttaşlık esasında tanımlanması söz konusudur. Demokratikleşme sürecinin yönü böylelikle demokrasiyle özdeş kılınan kapitalist devlet modelinde ortaya çıkmaktadır. Böylece devlet Batı'ya uygun bir biçimde sınıfsal taraflılığını ve siyasal elitini özsel hale getirmektedir. Siyasetin ve ekonominin ayrışması bu zeminde gerçekleşecek ve devletin kurucu unsurları aracılığıyla Batı modelinin merkeziliği pekişecektir. Bu model tabandan gelen taleplerden çok, parçalı ve eşitsiz bir yapı oluşturan sivil toplumun ve pazarın ekonomik zorunluluklarca meşrulaştırılan taleplerine açık olacaktır. Çalışmanın teorik çerçevesi

ulus devleti toplumsal ilişkilerin bir ürünü ve tarihsel bir model olarak tanımlayan "Türetmeci Marksist" yaklaşıma dayanmaktadır.²

Çalışmanın birinci bölümünde tarihsel bir inşaa olarak kapitalist devletin liberal ve Marksist perspektiften genel bir açılımı yapılacaktır. Globalleşme sürecinde merkez ve çevre arasındaki ilişkiyi belirleyen eğilimlerin anlaşılması açısından farklı devlet yaklaşımlarının ele alınmasının açıklayıcı gücü olduğu inancındayız. Ancak devlete ilişkin temel tartışmaların zenginliği, çalışmanın sınırları açısından liberal ve Marksist teoride devletin karakteristiğine ilişkin ayırım noktalarını vurgulamakla yetinmemizi gerektirmektedir.

Devlet'in Ne'liği Sorunu

Marx'ın devlet tanımında temel vurgu devletin hangi çıkarlara hizmet ettiğinin saptanmasına ilişkindir. Bu saptama değer teorisinde şekillenir ve üretim biçimine kimin karar verdiği ve üretim araçlarının sahibi olarak artı değere kimin el koyduğuna ilişkin sınıfsal tahlile dayanmaktadır. Clarke'ın 1970'lerden itibaren ağırlık kazanan Marksist devlet tartışmalarında başlıca üç eğilime dikkat çektiği görülmektedir. Bunlar "Tekelci devlet kuramının Ortodoks Marksist kuramı, sosyal demokrat kuram, devleti daha çok sosyolojik bir bakışla toplumun bütünleşmesi yolunda bir akılcılıkla açıklayan Habermas, Offe ve Frankfurt Okulu çizgisi" ve "Marks'a dönerek devlet konusunda daha yeterli bir kuram inşa etme çabasındaki Devlet Türetmeci Yaklaşım"dır (Clarke, 2003: 384-387).

Clarke, ortodoks çizginin devlet sermaye özdeşliğine yaptığı aşırı vurgusundan, sosyal demokrat çizginin, devletin toplumun zayıf kesimleri lehine dengeleyici gücünü abartmasından ve Habermas, Offe ve Frankfurt Okulu çizgisinin ise sosyolojik bakışını burjuva sosyolojisi sınırlarına hapsettği ve devletin özerkliğini abartarak, sermaye ile devlet arasındaki ilişkinin tamamen dışsal bir ilişki olarak ele alınmasından doğan zaafalarını göstermektedir.

Devleti işlevleri ile açıklayan yaklaşımlara karşılık, devletin oluşum biçiminden işlevlerini çıkarsayan Devlet Türetmeci yaklaşımın temel varsayımı, bu çalışmanın iddiaları açısından uygun olan kapitalist devletin temel karakteristiğini ortaya koyduğu için tercih edilmiştir. Buna göre kapitalist devlet, ekonomik ve siyasi olanın ayrıştırılması ve bu ayrışmanın yeniden üretilmesi temeline dayanır. Bu ayırımın dayandığı üretim biçimi kapitalist

² Özellikle 1970'lerin başından itibaren Kıta Avrupası ve Britanya Marksistlerinin kapsamlı devlet tartışmalarının özetlendiği derleme için bkz. Simon Clarke, "The State Debate" in Türkçeye çevrilmiş giriş bölümü 1-2, Çev: İbrahim Yıldız, *Praxis*, sayı: 9, s. 179-410, *Praxis*, sayı: 10, s. 301-338.

devlette sosyal ilişkilerin sürekli bir biçimde yeniden üretilmesine bağlıdır. Devletin biçimini ortaya koyan da bu ilişki biçimidir. Bu biçimden doğan devletin işlevi ise emek sömürsünü yeniden üretmektir (Hirsch'ten Akt. Clarke, 2003: 391). Hirsch'e göre devletin özerkliğinin sınırlarını belirleyen de "sermaye birikiminin kriz doğuran eğilimlerinin altında yatan, kar oranlarının düşme eğilimi"dir (Clarke, 2003: 391). Bu durumda devletin işlevi kriz tehdidine karşı kapitalist üretim ve değişim ilişkilerini sürekli olarak yeniden düzenlemektir.

Kapitalist devletin tarihsel bir model olarak ortaya çıkışında, toplumsal ilişkilerin gerçekleşme biçimini temele alan bu yaklaşım, günümüz açısından da devletin siyasi ve ekonomik rollerine ilişkin akla yakın bir çerçeve sunmaktadır. Liberal yaklaşım açısından devletin oluşumunda ve demokratikleşme sürecinde vurgu yapılan temel olgu, özellikle "endüstrileşme süreçlerinde devletin merkezileştirilmesi" (Hall & Ikenberry, 2000: 61) ve eş zamanlı olarak "pazarı yaratan" parçalanma süreçleridir. Liberal teorinin Batı modeli devlette merkeze aldığı dönem feodalizm ve feodalizmin parçalanması olgusu iken, Marksist bakış açısında Roma hukuku ve Roma özel mülkiyet sistemindeki gelişmelere de önem verilmektedir.

Batılı devlet modelinin tanımlanmasında önemli bir diğer boyut, benzersiz bir kendiliğindenlik örneği olarak Batı devletini Doğu'lu devletlerden ayırmaktır. Bu ayrımın temelinde ise Batı'nın "parçalanma" olgusu ile sivil toplum ve piyasanın gelişimine olanak tanıyan "Toplumun devletten ayrışma" süreci vardır. Yukarıda da değinildiği üzere devlet ve sivil toplum ayrışması bu modelde temeldir. Ellen Meiksins Wood ise Jenö Szucs'un benzer bir tanımına atıfta bulunarak fotoğrafı negatifinden okumayı önermektedir. Buna göre Szucs da Batı modelinin temelinde "toplumun devletten yapısal ve kuramsal olarak ayrılmasını" görür (Wood, 2003: 294). Hall & Ikenberry tanımının da ayırt edici özeliği sivil toplumun oluşmasıdır. Devletin oluşumunda ortaya çıkan merkezileşme eğilimi, sivil toplum ve piyasaya olanak tanıyan bir parçalanmayla birlikte gitmektedir. Oysa Wood, liberal okumanın tersine, "Batı'nın "Doğu" tipi devlet oluşumundan ayrışmasını, feodalizm öncesine taşır. Wood'a göre bu farklılaşma yalnızca politik biçimlerle olmamıştır; " her şeyin ötesinde sömürü biçimleri ile ilişkilidir" (2003;295). Wood'un işaret ettiği en önemli nokta imparatorluğun farklılıklar içeren geniş yayılımı içinde çok sağlam bir özel mülkiyet düzeni kurmuş olmasıdır:

"İmparatorluk, yoğun bir bürokrasiyle değil, yerel aristokrasi federasyonuna dayanan "belediye" sistemiyle

yönetiliyordu. Sonuçta güçlü bir imparatorluk devleti ile ondan bağımsız egemen bir mülk sahibi sınıf ortaya çıktı... Feodalizmin "parçalanması"na bu ışıkta baktığımızda, Roma mülkiyet sisteminin kaynağında gücün özelleşmesini ve imparatorluğun parçalı "belediye" yönetim biçimini görürüz" (Wood, 2003: 296).

Hall & Ikenberry, ulus devletin yaratılmasında pazarın ve ekonomik faaliyetin özerkleşmesinin etkisine işaret etmektedirler. Politik parçalanma Avrupa örneğinde pazarın özerkliğini yaratan mülkiyetin özelleşmesini ve rekabeti ön plana çıkarmıştır ki bu da ölçek ekonomileri geliştiren ve ilerleme olarak nitelenen durumun özüdür.

Michael Mann'ın ortaya koyduğu iki temel boyut Avrupa devletlerinin gelişim sürecinde benzer eğilimleri açığa vurmaktadır: devlet gücü despotik ve alt yapısal boyutlara birlikte sahiptir (Akt. Hall & Ikenberry, 2000: 29). Bu durumda alt yapısal düzenleyici mekanizmaları istikrar göstermeyen devletin despotik gücü temelde zayıflık gösterir. İstikrar ve düzen için "sağlam" kurumsal bir devlete gereksinim vardır. Despotik gücün sınırlanmadığı bir sistemde devletin emir gücü etkisini yitirir. Bu noktada eksik olan devletin topluma nüfuz etme ve toplumsal ilişkileri örgütlenme konusunda yetersizliği ya da ilgisizliğidir ki bu da meşruluk sorunu yaratacaktır. Avrupa'da keyfiliğin sınırlanması ile altyapının gelişme derecesi arasında kurulan bağ, devletin demokratikleşmesinin ayırt edici özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Savaşın artan maliyetini aristokratlarla paylaşan kral temelde kendisini sınırlayan mekanizmayı da yaratmıştır; "Krallık gücünün inşası hükümdarların toplumla uzlaşması gereğini ortaya koydu" (Hall & Ikenberry, 2000: 65).

Burada devletin kuruluşunda özellikle İngiliz parlamento geleneğinin toplumsal işbirliği ve uzlaşma örneğinde görüldüğü üzere mutlak otoritenin herkesin yararına olanla sınırlanması prensibi yerleşiklik-barış ve adaletin sağlanması açısından önemlidir. Bürokratik mekanizmaların güçlü olduğu devlet yapısı ile gücün sivil toplumla paylaşıldığı yapılar arasında yapılan karşılaştırmada gücün tanımını ortaya koyan karakteristik özellik güç paylaşımına yönelik kurumsallaşmadır. Güç paylaşımının özgürlükler temelinde pazarın özerkleşmesine ve iktidarın sınırlanması yolu ile politik-ekonomik alanda toplumun hareketliliğine izin veren içeriği liberal teorinin öncelikli vurgusudur. Uluslararası alanda bir devletin güçlü pozisyonu ekonomik gücüne bağlı olduğu ölçüde ulus içinde kapitalistlerin teşvikine de bağlıydı. Dolayısıyla ulus devlet ve demokrasi ilişkisinde, "savaşlarda ölen yurttaşlar ve daha çok para (savaşın vergi ile finanse edilmesi) nede-

niyle devletler yurttaşlarına giderek genişleyen temsil ve denetim hakları verdiler" (Balta, 2004: 12).

Balta'nın vurguladığı gibi, bu tanımlarda siyasal yapının belirleyici unsurları olarak özel mülkiyet ve mülkiyet ilişkilerinin yol açtığı sömürü boyutu eksik olduğu gibi, devletin güç kullanma tekelinin meşruiyetini sağlayan toplumsal pazarlık da yeterince vurgulanmamaktadır. Balta'nın ifadesiyle "savaş yapan elit, kendi tabanı ile savaş yapmaktan doğan bir sorumluluk ilişkisi" geliştirmiştir (Balta, 2004: 12). Burada "Yurttaşlık" şiddetin bedeli olarak kazanılan bir koruma ve devletin kurumsal olarak (Ordu) yurttaşları ile kurduğu sorumluluk bağının politik formülüdür. Hall & Ikenberry'e göre (2000: 11) devletin kendi coğrafi sınırları içinde yönetimi tekeline alması, temel olarak tüm vatandaşlarca paylaşılan ortak bir politik kültürün yaratılma eğilimine de işaret eden bir gelişmedir. Avrupa modeli de bu eğilim çerçevesinde farklı tarihsel bir model olarak ele alınmaktadır.

Wood ise iktidarın sınırlanması ve devletin demokratikleşmesi sorununda "sivil toplumun özerkliği tezini kabul etmemektedir. Wood'a göre;

"Batı'nın gelişimini, basitçe bireyselliğin yükselişi, hukukun üstünlüğü, özgürlüklerin artması ya da gücün aşağıdan yukarıya doğru ilerlemesi olarak görmek kolay değildir... (A)şağıdan gelen gücün temeli soyluluğun gücüdür. Bu evrimde, yeni kişisel bağımlılık ve esaret ilişkilerinin ortaya çıkışı, artı-değer sömürüsünün özelleştirilmesi ve eski baskıların devletten özel mülkiyete aktarılması -güç ilişkileri ve egemenliğin devletten özel mülkiyete aktarılması- görülür" (Wood, 2003: 297).

Bu durum devlet ve toplum ilişkisinde yeni bir iş bölümüne işaret etmektedir ve "özel mülkiyete dayanan sömürü, kamusal sorumluluklarından kurtulmuştur" (Wood, 2003: 297). Hall & Ikenberry³ ise, devletin tamamlayıcı üç unsurunu şu şekilde ortaya koymaktadır: Kurumsal boyut; "Devlet bir kurumlar bütünüdür" ve "Bu kurumlar devletin kendi kadrosuyla yönetilir" (2000: 11). Bu boyut farklılaşmış modern toplumlar için zorunluluk arz eden yönetsel boyuttur. İkinci boyut coğrafi olarak bir topluma mal edilen topraktır (Territory). Üçüncü boyut ise kültürel ve poli-

³ Hall & Ikenberry'nin Doğu ve Batı devletlerine dair ayrıntılı değerlendirmeleri, Çin, Hint, İslam devletlerini kapsamakta ve temelde bürokratik merkezleşme, kaideye bağlılık-kurumsallaşma-parçalanma ekseninde değerlendirilmektedir. Ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Hall, J. A & Ikenberry, G. J., *Devlet*, Çev: Y. O. Alibeygil & M. Şipal, Doruk Yayınları, Ankara, 2000.

tik boyuttur. Devlet liberal teoride her üç boyuta ilişkin nötr-tarafsız bir organizasyon olarak nitelense de ekonomi-politiğin ortaya koyduğu ve şiddet tekeline dayalı gücün tarafsızlığa ne denli uzak olduğu tarihsel olarak kanıtlanmış bir gerçekliktir. Bu tanımlamalarda eksik olan Marks'ın ortaya koyduğu ekonomik boyutu Wood, sömürü biçimlerinin temelini ortaya koyarak tamamlamıştır. Ekonomik boyut, liberal politika için siyasetten ayrı ve "kendiliğindenlik" alanına uygun görülen, gerçekte devletin tarafsız olamayacağını temel göstergelerini sunan en temel boyuttur.

Yukarıda anılan yaklaşımlar, Batı'lı liberal devletin gücün merkezileşmesi-toplumsal farklılaşma ve parçalanma olgusuyla eş zamanlılığını ortaya koyarken, toplumsal dönüşümün tabandan değil ama aristokrasi-özel mülkiyet-piyasa üçgeninde yukarıdan belirlendiğini göstermektedir. Devletin kurumsal temeli ve meşruiyetini oluşturan hukuk sistemi "yurttaşlık" kavramının örttüğü sınıf farklılaşmasını ve devletin kamusal sorumluluk alanını daraltmasının koşullarını içermektedir. Gerek devletin alt yapısal-kurumsal yapısının inşasında gerekse despotik gücünün sınırlandırıldığı siyasal kültürün yaratılmasında hukuk, genel evrensel kurallar ve ölçütler sunduğu için temel belirleyendir.

Çalışmanın sonraki bölümünde liberal hukuk devleti modelinin 1970'lerden itibaren geçirdiği dönüşümün, globalleşme sürecinde ortaya çıkan karakteristik özellikleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Ulus devletin şimdiye dek özetlenen temel karakteristiklerini korumakla birlikte, yapısal bir dönüşümle, sorumluluklarından sıyrılmasının politik-kültürel-askeri ve ekonomik yönleri araştırılacaktır. Küreselleşmenin ideolojisini oluşturan yeni muhafazakarlıkta temel siyasi ve toplumsal sorumluluklarından sıyrılmanın bahanesi olarak, devleti küçültme söylemi ile aslında merkezileşme ve standardizasyonun global ölçeğe yayılımında ortaya çıkan yeni aktörler olarak çokuluslu şirketlerle küresel iş bölümünün sonuçları değerlendirilecektir.

Siyaseten Sorumsuz Yeni Muhafazakarlığın İdeolojik Hakimiyeti: Piyasa - Devlet Savunusu ve Karşıt Tezler

Ulus devletin aktörlüğünün sona ermekte olduğuna ve ulus devletler sisteminin aşıldığına dair globalizm söylemi, politik niyetlere sahip, ancak politika dışı bir söylem niteliği taşımaktadır. Hirst & Thompson'ın yerinde ifadeleriyle "Küreselleşme retoriği politik olmayan bir liberalizm temeline dayanır" (2003: 210). Bu söylemin politik niyeti kapitalist devleti, mali-sosyal ve ekonomik açıdan devlet olma sıfatıyla sorumlu olduğu alanlardan

çekmek ve tüm bir toplumsal yaşamın belirlenimini uluslararası sermayenin tercihlerine bağımlı hale getirmektir. Bu eğilimin temelinde yatan unsur ise ekonomik bütünleşme ve entegrasyon politikalarıdır. Söz konusu bütünleşmenin global ölçüğe yayılan etkileri ise "siyasal oluşumların hareket alanını daraltan" bir sonuç doğurmaktadır (İnsel, 2004: 138)⁴. Pazarın genişlemesine karşıt yönde siyasal alan ve toplumsal taleplere olan duyarlılık daralmaktadır.

Piyasanın kaprislerini öne çıkaran ve toplumsal taleplere kör ve sağır olmayı dayatan ekonomik bütünleşme politikalarının temel argümanını muhafazakar sağ temin etmektedir. Bell'in çok tüketilen "İdeolojilerin Sonu", Fukuyama'nın "Tarihin Sonu", Jameson'un "Anlatıların Sonu" gibi postmodern iddialarının arkasındaki aşırı kendinden emin savlar, temel olarak, post-Fordizm'le anılan esnek üretim, esnek istihdam, yönetim, kültürel çoğul(cu)luk, farklılaşma ve bunların yarattığı ölçek sorunu ile ilgilidir. İdeolojilerin siyasetin kutuplaşma nederi olarak hüküm giydiği, toplumsal çatışmaların (özellikle de sınıf çatışmasının) ve dönüşüm taleplerinin suçlu bulunduğu yeni sağ ideoloji, "toplumu sınıfsız, iç içe geçmiş çıkar gruplarından oluşan bir yapı olarak" tanımlamış ve devlet-toplum ilişkisini haklar çerçevesinden çıkartarak, "Yurttaşlık" kavramının dahi "Tüketici"ye dönüştürüldüğü devlet-tüketici pazarlığı kalıbına indirgemıştır (Callinicos, 2001: 189).

Devletin küçülmesine ilişkin argümanların temelinde üretim paradigmasının değişimi iddiaları yer almaktadır. Buna göre devletin teritoryal egemenlik alanı içinde gerçekleşen, kitlesel büyük ölçekli üretim en azından Batılı büyük ekonomilerde sona ermiştir. İmalat sanayi büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelere devredilirken, Batılı ekonomiler hizmet sektörü ve mali sermayeye yönelmişlerdir. Dolayısıyla küresel ekonominin aktörleri ulus üstü ve altı yeni yönetim tarzına uygun, dinamik aktörler olmak zorundadır. Bunun doğal sonucu da piyasanın gerekliliklerine uygun bir yönetim mantığı egemen olmalıdır. Bu tezlerin kısmi geçerliliği Callinicos (2001), Wood (2003), Hirst & Thompson (2003), Magdoff (2006) gibi isimlerce kabul edilmekle birlikte, üretim paradigmasında topyekun bir değişim yaşanmadığı da bilimsel olarak ortaya konmaktadır.

⁴ 24 Ağustos 2011 tarihli NTV canlı yayınında Presscot ABD modelinin merkezileşmeye dayandığı için ideal olduğunu, tüm eyaletlerin merkezde güçlü bir merkez bankası yönetimine bağlanması için ideal olduğunu söylemiştir. Buna göre FED ulusal çıkarlar ve ulusal kendini koruma için ideal bir işleve sahiptir. Presscot, AB'nin de bu nedenle Avrupa ülkeleri için iyi olduğunu ileri sürmüş ve ortak politika zorunluluğuna işaret etmiştir (Lindau Ekonomi Kongresi kapsamında yapılan röportaj).

Devletin hantallığına yapılan vurguyu meşrulaştırma aracı olarak yapısal dönüşüm iddiası, aslında liberalizmi ve muhafazakarlığı sonlandırmayan ve yeni bir formülasyonla yeni muhafazakarlık çatısında harmanlayan ve bu durumda sadece Marksizm'in ve liberal felsefenin dışlandığı bir arındırılmış ideolojik alan yaratmaktadır. Bu nedenle yukarıda anılan isimlerin "Yeni olmayan"a dönük iddiaları ve kanıtlamaları Klasik liberalizm ve Marksizm'in savlarını birlikte içermektedir. Callinicos'a göre, 20. Yüzyıl kapitalizminde asıl ortaya çıkan ve uzun vadeli dönüşüm sanayide değil, tarımda gerçekleşir (2001: 190). Sanayisizleşme olarak nitelendirilen durum ise gerçekte "sanayinin toplam istihdam ve üretim içindeki payının düşüşüne dayanmaktadır" yani "sanayi işçilerinin mutlak sayısından çok sanayinin işgücündeki payında gerçekleşen görece bir düşüştür" (2001: 190). Callinicos'un bir başka önemli tespiti ise hizmet sektöründe bir yükselişten çok düşüşün gerçekleştiği doğrutusundadır. Özellikle yaşam tarzı ve boş vakit açısından öne çıkan eğlence, spor, yeme-içme gibi alanlarda sanayi mallarının hizmetlerin yerini almasına işaret etmektedir. Aynı durum, kadının ev içi emeğinin ve eve gelen yardımcıların sağladığı hizmetin de giderek ev içi aletlerle ve dayanıklı tüketim mallarıyla ikame edilmesinde gözlenmektedir (2001: 191).

Magdoff ve Wood'un karşı çıkış noktaları ise gerek uluslararası piyasaların kontrolü ve gerekse çokuluslu şirketlerin ekonomik faaliyet ve karlılıkları açısından, bir korunma ve bilgi edinme merkezi olarak kendi ulus devletlerinin sınırlarına gösterdikleri sadakatle açıklığa kavuşmaktadır. Piyasa, ulus üstü bir güç olmaktan çok "çokuluslu sermayeye ve ileri kapitalist ülke devletlerine, kendi sermayesini korurken, başka ekonomilere de sert piyasa disiplini dayatabilen yeni güç araçları yaratmaktadır" (Wood, 2003: 300). Bu noktada güçlü kapitalist ülke devletleri ile güçsüz devletler arasındaki fark da önem kazanmaktadır. Globalleşme yanlılarının iddia ettikleri gibi bir karşılıklı bağımlılıklardan çok, uluslararası ticaretin ve yabancı sermaye yatırımlarının büyük bir bölümünün, güçlü kapitalist devletler arasında gerçekleştiği gerçeğe daha yakın bir tespittir. Magdoff'un çokuluslu şirketlerin yapı ve işlevine dair saptamaları ulus devletin gücüne ilişkin sağlam gerekçeler sunmaktadır. Buna göre;

"Çok uluslu şirketler ulus devlet ile ve emperyalist ağın dokusuyla uyumsuz değildir. Gerçekte bu şirketler (ve onların sözde küresel teknolojileri ve yönetim yapıları) ulus devletler sistemi içinde ortaya çıkmıştır ve daha fazla kar ve daha fazla denetim adına giriştikleri mücadeleyi en

iyi biçimde sürdürecekleri atmosfer de yine ulus devlet sistemidir" (2006: 218).

Ulus devletlerin çok uluslu şirketler açısından koruyucu şemsiyesi, toplumsal istikrarın sağlanmasında polis ve askeri güç temini, döviz kurlarının bir güç mücadelesi alanı olarak devlet müdahalesine açıklığı, vergilendirme sistemi, rekabet koşulları gibi nedenlerle geçerliliğini korumaktadır. Magdoff'a göre çok uluslu şirketler, küresel ölçekte faaliyet gösteren ulusal kurumlardır ve merkezleri ait oldukları devletin metropol merkezinde yer alır (2006: 220).

Globalleşen kapitalizm, ulus devletin sınırlarını emek gücü ve insan faktörü dışında kalan, mal-hizmet-para-militarist güç ve teknoloji alanlarında aşmakta, ancak sınır aşımının aktörü olan işletmeler ya da çokuluslu şirketler mutlaka bir ulusal devleti (kendi devletlerini) merkez olarak korumaktadırlar. Ayrıca emeğin dolaşımı sermayenin dolaşımından daha zor gerçekleşen bir durumdur. Emek ağırlıklı olarak bir ulusal sınıra bağımlıdır.

Buraya kadar ulus devletin global kapitalizm açısından bir engel değil, koruyucu temel aktör olarak varlığını pekiştirdiğini gördük. İzleyen bölümde devletin özellikle kendi iç egemenlik alanında toplumsal sorumluluklardan kurtulmasını ve uluslararası alanda da sermayenin yoğunlaşmasına bağlı olarak merkezileştirici gücünü güçsüz ülkelerle ilişkisi çerçevesinde değerlendireceğiz.

Devletin Değişen Rolü: Ekonominin Askerileşmesi ve Ordunun Piyasalaşması!

Globalizasyon'un ve global sermayenin piyasayı güçlendirmeye yönelik mantığı devleti sermaye karşısında yerelleştirme ve görecelileştirme eğilimindedir. Üretim ve mülkiyet maliyetlerini en düşük düzeye getirerek, sermayenin hareket alanını genişletecek alt yapı faaliyetlerini düzenleyen devlet algısı, yeni muhafazakar ideolojinin bir yansımasıdır. Hirst & Thompson, devletin uluslararası rekabet ve entegrasyon süreçlerinde ekonomik, mali ve sosyal süreçlerde belirleyiciliğinin azaldığını kabul etmekle birlikte, başka alanlarda değişen rolüne dikkat çekmektedirler (2003: 213). Bunlardan ilki savaşların değişen doğasıdır, ikincisi de yeni iletişim teknolojileridir. Endüstrileşmiş konvansiyonel savaş ve Soğuk savaşın nükleer tehdit döneminin sona ermesiyle, düzenli ve sürekli ordulara duyulan ihtiyaç da gerilemiştir (2003: 214). Dolayısıyla teknolojik gelişimin doğrudan ürünü olan ileri silah teknolojisi, sınır ötesi hareketlerde, devletlerin toplumsal destek sağlama, yaygın ve örgütlü silahlı güç barındırma ihtiyaçlarını bü-

yük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Devletin askeri hareketler için toplumsal destek sağlama ihtiyacının ortadan kalkması aynı zamanda daha önce sözü edilen yurttaşlık bağının temelini oluşturan sorumluluklardan da sıyrılmalarını sağlamıştır. Bu rol değişimi “gelişmiş ülkeler arasındaki savaş olasılığını zayıflatırken, güçsüz ülkelerin de askeri güç açısından tehdit oluşturacak kapsamda olmadığı” bir uluslararası düzen oluşturmaktadır (Hirst & Thompson, 2003: 213). Savaşın toplumsal mobilizasyonu gereksiz hale getirmesi, eş zamanlı olarak ulusal sınırlar içindeki toplumsal homojenlik olgusunu da belirli ölçülerde aşındırmaktadır. Devletin şiddet tekelinden görece feragat etmesinin temelinde bir başka unsur daha vardır: Bu tekeli çok uluslu şirketlere devretme eğilimi (Balta, 2000: 13).

Devletin rolünü değiştiren ikinci unsur olarak yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi, başlıca ulaşım, internet ve medya kanallarını harekete geçirmiştir. Bu alanların global ölçekteki yaygınlığı ve denetlenemezliği, büyük ölçüde kültürel homojenliği aşındıran bir etki yaratmıştır. Kültürel homojenliğin aşınması, gerek popüler düzlemde gerekse politik olarak “farklılaşma ve çoğul(cu)luğa” yapılan vurguyla, anti-kapitalist hareketlerin sürekli ve yaygın örgütlenme tarzının zorluğuyla birleşmiştir. Sivil toplumun yükselmesiyle gerileyen emek hareketi, sivil toplumun eşitsiz çoğulluğu içinde kapitalizme direncini yitirmiştir. Çeşitli alt kültürel kimliklerin, gerek güçlü kapitalist ülke merkezlerinde gerekse periferide militan bir anti-kapitalist mücadeleye girmeleri, globalleşen dünyanın risk faktörlerinde de değişime yol açmıştır. Yeni risk yönetiminin bir boyutu uluslararası hukuk ise diğer boyutu da ABD kaynaklı özelleşmiş silahlı güçlerdir. Balta'nın tedirgin edici olduğu ölçüde düşündürücü savı; “Devletin sosyal olan yanını özelleştirerek giderek salt bir savunma aygıtı haline gelmesi”dir (2000: 13). Hirst de benzer bir saptama yapmaktadır:

“Günümüzde gelişmiş ülkeler ticaretlerinin büyük bir kısmını birbirleriyle yapıyorlar ve aralarında savaş çıkması olası değil. Öte yandan dünyanın serbest ticaret düzeni kendini destekleyecek bir askeri güce gereksinim duyar; bu gücü sadece gelişmiş ülkeler, özellikle de ABD sağlayabilir”(2003: 223).

Söz konusu serbest ticaret rejimi ve yabancı yatırım beklentisi, bir yandan güçlü merkez dışında kalan ülkeleri içe kapanmacı aşırı milliyetçi tutumlardan uzaklaştırırken, diğer yandan da mikro milliyetçiliğin yükseldiği bir ortamda istikrar sağlayıcı bir politik elit ihtiyacını gündeme getirmektedir. Balta'nın ortaya koyduğu veriler söz konusu istikrar ve elit arayışının

belirleyici unsurunun ABD kökenli güvenlik şirketlerine büyük ölçüde talep yarattığını ortaya koymaktadır. Balta bu durumu "piyasa devletin temel görevinin yurttaşlarına güvenlik sağlamak değil, ekonomik fırsat alanlarının maksimizasyonu" olarak açıklamaktadır (2004: 13). Bu durumda devletin sosyal istikrar sağlama yönündeki temel rolü değişime uğramış ve istikrarsızlığı kazanca dönüştürmek ve orduyu piyasalaştırmak gibi aracı bir role dönüşmüştür.

Buraya dek değerlendirme konusu yapılan devlet güçlü Batı'lı kapitalist devlettir. Bu devletin kuruluşunda belirlenen yapısal karakteristik merkezleşme ve eş zamanlı parçalanma bugün de varlığını sürdürmektedir. Roma'dan süregelen özel mülkiyet ve özel mülkiyetin garantilediği sivil toplum da güçlenerek ve bir tür tekelleşme eğilimi ile varlığını sürdürmektedir. Piyasa, ölçeğini kapitalizmin doğasına uygun olarak büyütülmektedir. Bugün değişen başlıca unsur, Batı'lı modelin eşsizliğini yarattığı iddia edilen demokratik içeriktir. Yeni muhafazakar ideoloji kendini demokrasi ile sınırlamak istemeyen bir yayılmacı hırsa sahiptir. Ancak, bu sınırsız hırsın, uluslararası şirketlerin, globalleşen sermayenin ve piyasanın gereksindiği istikrarın ekonomik entegrasyona zorladığı ülkelerde banışıl bir biçimde karşılanmadığı gerçeği ile de yüzleşmek zorundadır. Bugün sosyalist hareket gerilemiş olsa da kapsamlı bir anti-kapitalist hareket söz konusudur (Eagleton, 2011). Bu hareketin yıkıcı etkileri artık Fukuyama'nın "Başarısız" olarak nitelendirdiği ülkelerin dışına taşarak, merkez ülkelerin ve hatta ABD'nin metropollerine taşınmıştır. Belki de bu nedendir ki Fukuyama tarihsel bir düzeltme yapmak ihtiyacı ile "Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Yeni Dünya Düzeni ve Yönetişim" (2004) adını verdiği, yeni muhafazakarlığın, demokrasi inşa etmek görünümünde periferiyi Batı'lı devlet modeli ile yeniden inşa etme ve modernizasyonu kurumsallaştırma çabasının belgesini yayınlamıştır.

Yerelleştirilen Güçsüz Ülkelerin Devletleşme ve Modernizasyonu Sorunu

Güçlü kapitalist ülkeler dışında devletleşme olgusu, kendi coğrafi sınırları içinde yönetim tekeline sahip devletin, ekonomik tarafılığını meşrulaştırma politikaları, politik- kültürel düzlemi dönüştürmek üzere kurumsal boyutun reforme edilmesi ile mümkün görünmektedir. Burada söz konusu toplumsal dönüşümün mülkiyet ve mülkiyet ilişkilerini ve de üretim biçimini değiştirmeden salt siyasal-kültürel düzlemde gerçekleşmesinin koşulu, kurumsal-yapısal değişimdir. Eagleton'ın da bizlere anımsattığı gibi Marks devletin ortadan kalkması gereğini savunurken asıl söz ettiği, bir sınıfın

çıkarma mülkiyeti koruyan ve eşitsizliği kurumsallaştıran devlettir (2011). Kurumsal boyutu dışlamaz ancak söz konusu kurumsal yapının temeli, toplumun mülkiyet dışında kendi kaderini şekillendirebildiği bir politik-kültürel zemine dayanmaktadır. Burada devletin aşağıdan bir örgütlenmesi söz konusudur ve toplumun talepleri tarafından belirlenecek kendi özgün modelini yaratması mümkündür. Batı'lı liberal devlet ise yukarıdan örgütlenen bir devlet modelidir. Ortak bir politik kültürün inşası aynı zamanda Batı modelinin geçerliliğini garanti eden bireyin modernist inşasından geçmektedir. Söz konusu unsurların tümü 1970'lerden bu yana uygulamaya sokulan yeni muhafazakar politikalar ve "kredi veren ülkeler"ce belirlenen "kriter ve öneriler"ce doğrulanmaktadır.⁵ Özellikle önce tarihin sonunu ilan ederek liberalizmin hayali zaferini ilan eden ancak "başarısız" ülkelerin söz konusu zaferi geçersiz kılan gerçekçi konumlanmaları sonucu devleti yeniden ama bu kez "ötekiler" için inşa eden Fukuyama'ya göre böyledir.

Kurumsal boyut görünürde düzenleyici iken temelde atanmışların gücüne dayalı güçlü bir merkezileştirici gücü barındırmaktadır. Banka-şirket-finansal kurum yöneticilerine eşlik eden teknokrat siyaset, devleti ve politikayı toplumdaki soyutlayarak dikensiz gül bahçesi yaratma eğilimindedir. Bu girişimi eğilim olarak nitelendirmek durumu yumuşatmak olacağından ekonomik entegrasyon süreçleri ile güvenlik politikalarının eş zamanlı işleyişine dikkati yoğunlaştırmak küresel merkezin güçlenme araçlarını açık biçimde ortaya koyacaktır. Devlet söz konusu olduğunda, emek sermaye arasındaki çelişkinin asla yansız olamayacağı, mülkiyet düzenine ve gelir dağılımının adaletine bakılarak anlaşılabilir.

Çoğul(cu) liberal demokratik devletin ekonomik tarafsızlığı ile toplumu kesen sınıfsal bölünme, söz konusu çoğulculuğu liberal bir hayal olmanın ötesine taşıyamamaktadır. Devletin Marksist ortadan kaldırılışı değil ama şiddetini ve tarafsızlığını ortadan kaldırma iddiası daha gerçekçi bir alternatif olarak değerlendirilebilir. (Eagleton, 2011: 221). Devletin tarihteki tüm toplumlar için tek geçerli kontrol mekanizması olmadığından hareketle burada açıklaması yapılan devlet tarihsel bir anda belirli bir coğrafi alanda ortaya çıkan kapitalist modern devlettir. Bu modelin özellikle endüstrileşmiş güçlü merkezi oluşturan ülkeler içindeki farklılaşma biçimleri de önemlidir. Mer-

⁵ Dünya Bankası standartları ve bu standartları belirleyen kredi veren devletlerin gücü bu açıdan yeterli kanıt sunmaktadır. Özellikle Dünya Bankası'nın 1994 ve 1997 yıllarında yayınladığı raporların değerlendirmesi için bkz. Birgül Ayman Güler, "Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye", *Praxis*, sayı: 9, Kış-Bahar, 2003, s. 93-116. OECD Türkiye Raporu ve devletin düzenleyici rolünün yeniden formüle edilmesi açısından bkz. Sonay Bayramoğlu, "Düzenleyici Devlet Düzenlenirken, OECD Türkiye Raporu Üzerine Eleştirel Bir Çözümleme", *Praxis*, Sayı: 9, Kış-Bahar, 2003, s. 143-162.

kezileşme ve mutlak gücün kullanımı açısından ortaya çıkan bu farklılıklar kurumsal boyutun yanında kültürel boyutun ağırlıklı rolünü de ortaya koyması açısından önemlidir.

Fukuyama, "Devlet İnşası"nda (2004), küreselleşmenin, yerelin kurumsal ve politik inşasını nasıl sağladığını gösterirken aynı zamanda devletleş(e)meyen çeperin devletleşme zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Demokratikleşmenin ancak ulus devlet-modernizm bağlamında mümkünlüğünden hareketle aslında "Devlet İnşası" bir yönüyle de Modernizasyona uygun insanı yaratma sürecidir.

Endüstriyel kapitalizm sonrası yani post endüstriyel dönemin tekno kapitalizm olarak tanımlanan yeni biçimine denk düşen tartışmaların ana eksenini devlet olmuştur. Bu nedenle endüstriyel gelişimini tamamlamış merkez ülkelerde ortaya çıkan ulus devlet yapısının ayırt edici özellikleri küreselleşmeye yön veren "eğilimler"i tanımak açısından önem kazanmaktadır.

Hall & Ikenberry'e göre devletin düzenleyici mekanizmalarının oluşturduğu meşru gücün önemi en açık biçimiyle gelişmekte olan ülkelerde görülür. Buna göre " Üçüncü Dünya ülkelerinin karşılaştığı görev ulusal devletin inşasıdır" (2000: 24). İki nedenle bu gereklidir: birincisi devletin sunduğu geniş ölçekli güvenlik ve ikincisi modernizasyon için elzem olan insan materyalini yaratmak (2000: 24). Burada devletin tanımlayıcı iki temel boyutu hukuk ve yurttaşlık kavramları tarafından içerilmektedir. Bundan sonraki kısımda sorumluluklarından arındırılmış, liberal devletin küreselleşme sürecinde yaygın bir model olarak önerilme gerekçelerine göz atmak gerekmektedir.

Yerelleşme Demokratikleşmeyi Mi Standardizasyonu Mu Sağlıyor?

Küreselleşmenin iktisadi boyutunun yeni eşitsizlik biçimleri yarattığı ve eşitsizliği derinleştirdiği düşünüldüğünde, uluslararası ilişkilerde merkez olarak anılan devletlerle "gelişmekte olan" ve "az gelişmiş" gibi sıfatlarla tanımlanan "çevre ülkeler" in ya da dünyanın tüm uluslarının ve devletlerinin, siyasetin dışladığı ancak siyasalın konusu olmaktan dışlanamayacak tarihsellikleri içinde kendi kaderlerini tayin hakları meselesi, küreselleşen dünyada gelecek açısından yeniden değerlendirilmesi gereken bir alandır. Devletin araştırma konusu olarak yeniden gündeme gelmesinin nedeni, "karşılıklı ve girift bağımlılıklar" olarak nitelenen ekonomik entegrasyonun ve piyasanın yönlendirdiği zorunluluklar karşısında, egemenlik anlayışı ile birlikte hukuk sistemini ve yurttaşlık, kimlik, demokrasi gibi modern za-

manların temel meselelerini etkileyen temel toplumsal tercihleri belirleme gücünden kaynaklanmaktadır.

Bu nedenle temel kaygı, “kendi kaderini tayin hakkı” ilkesinden hareketle (bu prensibin ulus devlet anlayışı içinde ve uluslararası sistemde mutlak olmadığı anımsanarak) modernitenin dışladığı varsayılan, siyaset felsefesinin “iyi toplum ideali” kaygısına yöneliktir. Yeni sağ siyasetin mutlaklaştırdığı tek yönlü iktisadi ve askeri politikaların belirleyiciliğine karşılık, oluşturulması gereken “özgürlükçü” politikalar açısından bakma-yaklaşma gereksinimidir. Bu noktada demokrasi kavramına yüklenen anlam önem kazanmaktadır. Wood’un da vurguladığı gibi sivil toplumun savunusu iki temel fayda sağlar; birincisi iktidarın sınırlanması, diğeri, çoğulculuktur (2003: 287). Bu hatırlatma günümüzde Ortodoks Marksizm için de geçerli bir hatırlatmadır. Demokrasi, Marksist bakış içinde farklı yorumlara sahip olsa da Marks’ın reddetmediği bir aşamadır. Sosyalizm demokrasinin reddi değil derinleştirilmesidir (Eagleton: 2011). Ancak devlet söz konusu olduğunda unutulmuş bir gerçek, devletin ancak toplumun bir ürünü olabileceği gerçeğidir. Eagleton’un aktardığı gibi “Demokrasi ile kapitalizm baş aşağı döndürülmüştür; yani siyasi kurumlar kapitalizmi düzenleyeceğine, kapitalizm onları düzene sokmaktadır” (2011: 225). Devletin toplumsal bir ürün olarak algılanması halinde sivil toplum da, tüm topluma yaygınlaşan, mülkiyet temelli olmayan, siyasi, ekonomik ve kültürel boyutların tümünü kapsayan adil bir dağılıma sahip olacaktır. Söz konusu durum modern bir içeriğe sahiptir ve böyle bir toplumun dışsal olarak modernizasyonu projesine ihtiyaç duyulmayacağı da açıktır.

Pozitivizmin bilimi tekleştirme anlayışı bir tür bilgiden doğan güç ve egemenin tanımladığı nesne olarak ötekileştirmeye yol açıyorsa ve bundan ötürü ideolojik olmakla suçlanıyorsa, solun aksine, yeni sağın, pozitivizmin tarihsel birikimine sadık realist politikalarının geçerliliğini koruduğu söylenebilir.

Neo liberalizmin parçalılık ve farklılık üzerinden işlediği-işini gördüğü ve merkezîyetçiliği sevmediği düşünülse de aslında sermaye lehine güçlü devleti savunurken bu alanda devletin kapasite kullanımını sınırlamadığı artık aşıkardır. Bu yönüyle de pozitivizmin ideolojik içeriğinin reddi, kültürel-felsefi alanda önemli açılımlar sağlarken, devletin yeniden yapılanma sürecinde, güçlü ülkelerin pozitivizm ile kazandığı birikim hala işlem değerini korur görünmektedir.

Dolayısıyla yönetişimci anlamda yerelin fonksiyonu hizmet üretmekten

çıkarılarak, hizmet sunumuna evrildiği içindir ki aslında yerelleşme olgusu desantralizasyon olarak kendini gösteren bir regülasyon sürecini içermektedir. Esnek istihdam-üretim modelinde ticarileşen-metalaşan hizmet alanları aracılığı ile yerelin sosyal politika alanından çekilerek taşeronlaştırılması ve ticari riski üstlenen uzman-profesyonel yapılaşması ve buna bağlı olarak da toplumsaldan *hijyenik izolasyonu* söz konusudur (Güler, 2003).

İnsel'in (2006) işaret ettiği bir başka boyut, ABD'de "federal sistemin merkezi sistemden sosyal politika açısından daha muhafazakâr olduğu, çünkü coğrafi hareketliliğin yüksek olduğu toplumlarda zayıf ve küçük yerel yönetimlerin zorunlu kesintileri artırmaktan kaçındıkları" yönündedir. Bu yönüyle yerel talebin karşılanması noktasında "halkın ihtiyaçlarına yakınlık" ölçütünün önceliği daha anlamlı bir hal alarak, talep çeşitliliğinin birinci derece yaratıcısı ve sosyal taleplerin de ticarileşmesi yoluyla aslında sorumluluk üstlenmesi beklenen profesyonel bir yerellikten söz etmek yerinde olur.

Yeni üçüncü yol önerisine uygun olarak yetkilendirilmiş ve ticarileşen bir yerelden söz edilebilir. Yeni üçüncü yol politikalarının yeni muhafazakarlıkla örtüşme noktası, yürütmenin güçlendirilerek, ekonomi bürokrasisinin teknik uzmanlık boyutunda güçlendirilmesi ve "bağımsız" düzenleyici kurulların sayısındaki artıştır.

Devletin kapasite kullanımında belirleyici etken, yürütmenin güçlendiği ve bu yolla devletin kurumsal yapısını dolaylı olarak parlamento denetimine karşıt yönde ele geçirdiği bir süreci içerir. Poulantzas, yürütmenin güçlenmesini teknelci kapitalizmin ayıt edici unsuru olarak ortaya koyarken, liberal devletten müdahaleci devlete geçişin de yürütmenin güçlenmesi suretiyle mümkün olduğunu göstermektedir (2006; 245). Parlatentonun inişe geçmesi ve yürütme erkinin güçlendirilmesi, devletin büyüyen ekonomik rolüyle sıkı ilişki içindedir (2006: 244).

Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht gibi temel entegrasyon biçimleri hiçbir devletin bu yapıdan tümüyle bağımsız olamayacağı bir zemin sunar. Öte yandan, Fukuyama'nın Devlet İnşası'nda önerdiği kurumsal kapasite aktarımı temel olarak, araçsal akılcılık sistemini dünyanın "başarısız" ülkelerinde hakim kılmaktır.

Yukarıda söz edilen hukukun genel evrensel kural ve ölçüt sunma kapasitesi, teknelci kapitalizmin kendini küreselleştirdiği dönemde yürütmenin güçlenmesi ile yeni bir boyut kazanmıştır ve bize göre yerelleşme olgusu bu süreçten bağımsız değildir. Hall & İkenbery ve Fukuyama gibi realist yazar-

lar kurumsal inşa ve moderniteye uygun insan materyalinin yaratılması gereğini vurgularken, halkların tercihlerine dayalı süreçlerden çok, uzmanlık aktarımını önermektedirler. Pozitivizmin tekleştirici kapasitesinin burada hukuk aracılığı ile bir standartlaşma sürecine dönüştüğü ve devletin otoriter kimliğinden ödün vermediği bir model söz konusudur.

Başlangıçta devletin Batı modelinde ortak siyasal kültür üretme gücünden söz edilmişti. Burada söz konusu olan sivil haklarla birlikte devreye giren T.H. Marshall'ın yurttaşlık statüsü olarak tespit ettiği eşitlenme pozisyonudur. Siyasal hakların kullanımının üçüncü dalga haklar olarak sosyal haklardan ayrı tutulmasının aracını da yurttaşlık statüsü belirlemektedir. Bu durumda sınıfsız ya da tek ve sosyal açıdan bütünleşmiş bir toplum tasarımı hukukun düzenlediği prosedürel alanın demokratikliği ya da eşitlikçiliği oldukça tartışmalı bulunmaktadır. Ve buna eklenen güçlü yürütme ile devletin kapasite kullanımının sermayenin sorunsuz dolaşımından yana bir devlet yapısı tanımlayacağı açıktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Globalleşme karşılıklı bağımlılıklar yaratmaktan çok belirli bir merkezin yönlendirdiği bir tek kutupluluk eğilimi göstermektedir. Söz konusu tek yönlülük, güçlü merkez ülkelerin periferiyi giderek daha fazla entegrasyona zorladığı, temelde iradi-tekni-profesyonel bir sürece işaret eder görünmektedir. Ve bu sürecin karakteristiği kesinlikle postmodernlerin iddia ettiği kadar ve şekilde farklılaşma ve göreceliğe izin veren bir çerçeve sunmamaktadır. Ancak bu sürecin göz ardı ettiği durum, direncin de küreselleşme eğiliminde olduğudur. Bana göre küreselleşmenin meşrulaştırıcı söylemi olarak postmodernizm ömrünü doldurmuştur. Ancak post-yapısalcı söylemlerden önemli çıkarımlar sağlayan ideolojiler, küreselleşmeye yön veren modernitenin araçsal ve sürekli aklına karşılık, demokratik direnç yaratacak bir modernliği yeniden tartışmaya açmıştır.

Bu sürecin toplumsal yanıtını ise kendini pozitivizmin baskılayıcı uzman müdahalesinden özgürleştirecek bir demokrasinin demokratikleşmesi süreci yani modernlik verecek gibi görünmektedir. Giddens'in "*demokrasinin demokratikleşmesi*" olarak tanımladığı yeni üçüncü yolun toplumsal bir içeriğe sahip olmadığı yeterince açıklık kazanmıştır. Aksine devletin ekonomik müdahalesini genişleten ancak sorumluluğunu azaltan eğilimi ile hukukun genel-evrensel çatısını, idari yönlendirmeler ve yürütmenin müdahalesiyle daha katı ve görünür olmayan teknik bürokrasiye havale eden bir yapı yaratmıştır. Reform ve yeniden yapılanma süreçlerinin piyasayı

esneten mantığı sosyal hakları törpülediği ölçüde, temel hak ve hürriyetleri de aşındırmaktadır. Hukuk devletinin kapsamı giderek genişleyen ölçüde ekonomik gerekliliğin ya da zorunluluğun yönlendirdiği tüzük-yönetmelik-kararname ve dolayısıyla teknik bürokrasiye evrilir görünmektedir.

Bir dünya modeli olarak kapitalist ulus devleti demokratikleştirme çabaları değersiz olmamakla birlikte, dünya toplumlarının gerçek taleplerini ve bu taleplerin farklılaşma biçimlerini gözetmeyen bir yaklaşım egemenliğini sürdürmektedir. Bu durumda güçsüz ülkeler için içe kapanmak ve milliyetçiliği kurtarıcı ideoloji haline getirerek global dünyadan soyutlanmak, beklendiğinin aksine bu ülkeleri global kapitalizme daha da bağımlı hale getirecektir.

Gerek toplumsal, gerekse uluslararası düzeyde, kapitalist ulus devletin monolitik yapısını aşındırmanın yolu, onun türevsel özelliklerine karşı verilecek mücadeleden geçmektedir. Bu topyekun devleti yıkmak üzere girişilecek bir devrim hareketi olmaktan çok, işçi sınıfının, sivil toplumun iç içe geçmiş çıkarlarınınca belirlenen parçalayıcı yapısına karşılık kolektif niteliğini korumasıyla mümkündür. Bunun anlamı salt örgütlenme değil, yaşam standardı, barınma, sağlık, eğitim, toplumsal cinsiyet, kimlik gibi mücadele alanlarını kapsayan ve "her işçi bireyin ve işçi sınıfının her kesiminin, yabancılaşmış bir güç olarak kapitalist devletle temel bir çelişki yaşadığını" göz önünde bulunduran, sürekli ve yaygın bir mücadelenin kitleselleşmesidir (Clarke, 2003: 326). Prosedürel olarak dayatılan hukukun ötesine geçen bir toplumsal hukuk oluşturmak, sadece ulus devlet içinde değil, dünyanın diğer toplumlarının kendileri hakkında belirleyecekleri hukuk ve toplumsal dönüşüm taleplerine de duyarlı olmayı gerektirmektedir. Bu öneri popülist bir çoğulculuk anlamına gelmemelidir. Toplumlar kendi dönüşüm biçimlerini belirlerken ortaya çıkabilecek baskıcı biçimler içinde baskılananlardan yana bir politika benimsemek anlamına gelmelidir.

KAYNAKÇA

- BALTA, Evren, "Bildiğimiz Anlamda Devletin Sonu mu? İmparatorluk ve Özel Ordular", *Birikim*, sayı: 178, Şubat 2004, s.11-19.
- BAYRAMOĞLU, Sonay, "Düzenleyici Devlet Düzenlenirken" OECD Türkiye Raporu Üzerine Eleştirel Bir Çözümleme", *Düzenlemeden Yeniden Düzenlemeye: Türkiye'de Kapitalizmin Yeniden Yapılanması Ve Devletin Değişen Rolü*, *Praxis*, Sayı: 9, Kış-Bahar 2003, s. 143-162.
- CALLINICOS, Alex, *Postmodernizme Hayır, Marksist Bir Eleştiri*, Çev: Şebnem Pala, Ayraç yayınları, Ankara, 2001.

- CLARKE, Simon, "Devlet Tartışmaları-1", Düzenlemeden Yeniden Düzenlemeye: Türkiye'de Kapitalizmin Yeniden Yapılanması Ve Devletin Değişen Rolü, *Praxis*, Çev: İbrahim Yıldız, Ankara, Sayı: 9, Kış-Bahar 2003, s. 379-410.
- CLARKE, Simon, "Devlet Tartışmaları-2", Kapitalizm ve Demokrasi, *Praxis*, Çev: İbrahim Yıldız, Ankara, Sayı: 10, Yaz-Güz, 2003, s. 301-338.
- EAGLETON, Terry, *Marx Neden Haklıydı?*, Çev: Oya Köymen, Yordam Yayınları, İstanbul, 2011.
- FUKUYAMA, Francis, *Devlet İnşası, 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, Çev: Devrim Çetinkasap, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2004.
- GÜLER, Birgül Ayman, "Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye", Düzenlemeden Yeniden Düzenlemeye: Türkiye'de Kapitalizmin Yeniden Yapılanması Ve Devletin Değişen Rolü, *Praxis*, Sayı: 9, Kış-Bahar, 2003, s. 93-116.
- HALL, John A. & IKENBERRY, G. John, *Devlet*, Çev: Y. O. Alibeygil & M. Şipal, Doruk Yayınları, Ankara, 2000.
- HIRST, Paul & THOMPSON, Grahame, *Küreselleşme Sorgulanıyor*, Çev: Çağla Erdem & Elif Yücel, Dost Yayınevi, Ankara, 2003.
- İNSEL, Ahmet, *Neo-Liberalizm Hegemonyanın Yeni Dili*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2004.
- İNSEL, Ahmet, "Sosyal Politika Yumuşatıcı mı?", *Radikal Gazetesi-İki*, 12/03/2006.
- MAGDOFF, Harry, *Sömürgecilikten Günümüze Emperyalizm*, Çev: Erdoğan Usta, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2006.
- POULANTZAS, Nicos, *Devlet, İktidar, Sosyalizm*, Çev: Turhan Ilgaz, Epos Yayınları, Ankara, 2006.
- WOOD, Ellen Meiksins, *Kapitalizm Demokrasiye Karşı; Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.